

דרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע בקרב מתבגרים ערבים בישראל

**ד"ר יוליה ליפשיץ-ברזילר, פרופ' משה טטר ופרופ' איתמר גתי
האוניברסיטה העברית בירושלים**

31.1.2019

המחקר נערך בתמיכת לשכת המדען הראשי במשרד החינוך

THE HEBREW
UNIVERSITY
OF JERUSALEM

בחירת תחום לימודים ומקצוע

- החלטה חשובה ומשמעותית
- יש לה השלכות כלכליות, חברתיות, ואישיות
- החלטה מורכבת ואף מבלבלת
- יוצרת מתח, חרדה, תסכול
- רבים מהצעירים מדווחים שקשה להם לקבל את ההחלטה

קשיים בבחירת מקצוע

(Gati, Krausz, & Osipow, 1996)

במשך התהליך

לפני התהליך

מידע לא עקבי

חוסר מידע לגבי

חוסר מוכנות

קונפליקטים
חיצוניים

קונפליקטים
פנימיים

מידע לא
מהימן

דרכים
להשגת

מקצועות

עצמי

התהליך

אמונות וציפיות
דיספונקציונליות

אי
החלטיות

חוסר
מוטיבציה

השלכות אפשריות של הקשיים בבחירת לימודים ומקצוע

- הימנעות מכניסה לתהליך החלטה

- עצירת התהליך לפני קבלת ההחלטה

- קבלת החלטה לא-אופטימאלית

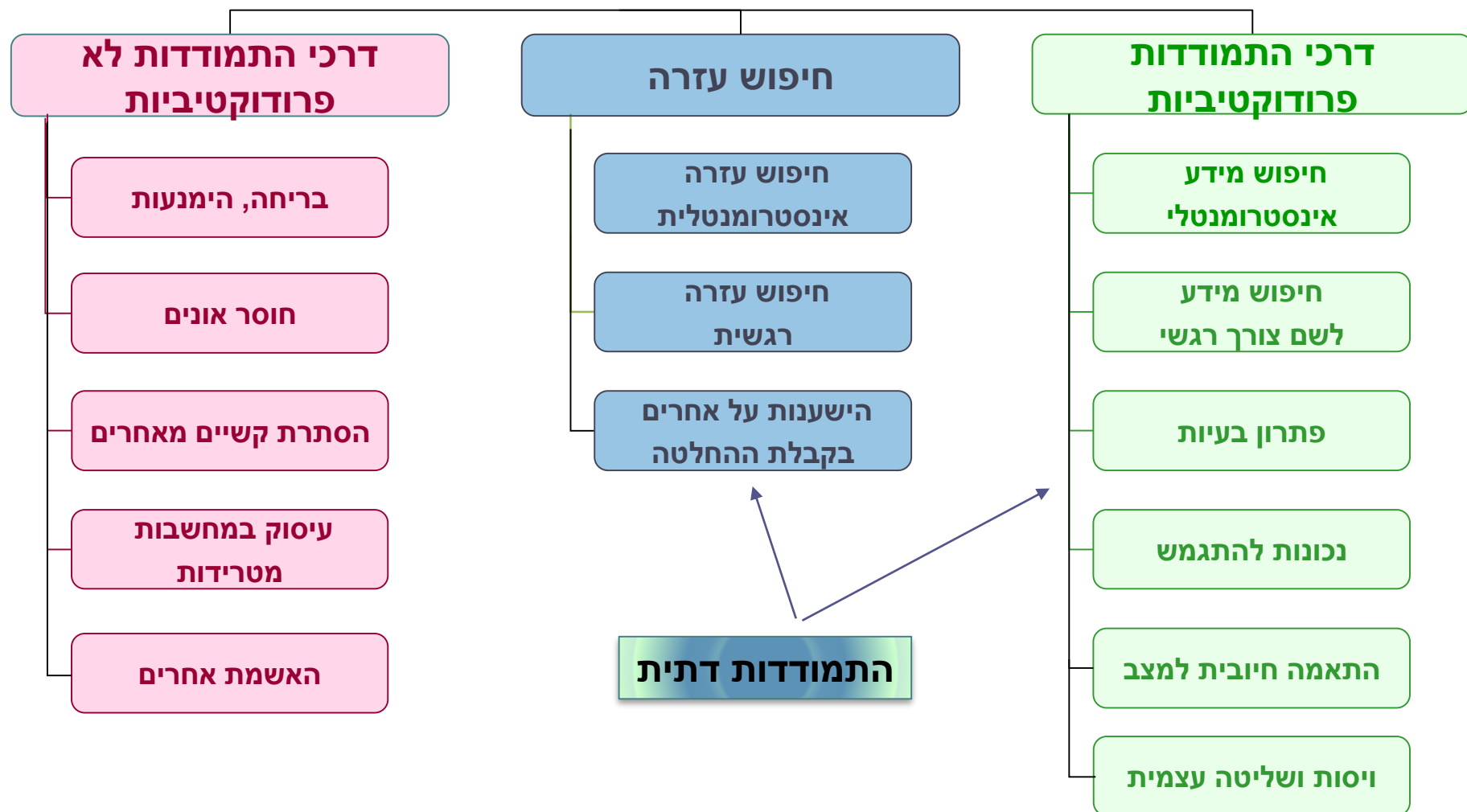
- שלעיתים גם מתחרטים עליה (← מפחיתה מוטיבציה, נשירה מהלימודים)

**לכן ישנה חשיבות רבה לעודד צעירים להשקיע
בתהליך הבחירה ולהעצמתם להתמודדות יעילה יותר**

(Lent, 2013)

דרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע

(Lipshitz-Braziler, Gati, & Tatar, 2016)

מטרת המחקר

■ לבחון את התוקף התרבותי של המודל של דרכי התמודדות עם קשים בבחירת תחום לימודים ומקצוע (Strategies for Coping with Career Indecision; SCCI) בקרב תלמידי תיכון ערבים תוך כדי השוואה בין תלמידים נוצרים לבין תלמידים מוסלמים.

■ לפתח כלי מותאם תרבותית להערכת דרכי ההתמודדות שלהם עם האתגרים בבחירת תחום לימודים ומקצוע.

כלי המחקר

כל השאלונים הותאמו לערבית (בשיטת תרגום חוזר).

❖ שאלת סטטוס קבלת ההחלטה (RCA) Gati et al., 2003

❖ שאלון קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע (CDDQ) Gati et al., 1996 – 34 היגדים, סולם 1 עד 9.

❖ דרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע (SCCI) Lipshits-Braziler et al., 2016 –
הכולל קטגוריה נוספת - התמודדות דתית (למשל, "אני מצפה שאלוהים ידריך אותי בתהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע"). 52 היגדים, סולם 1-9.

מדגם המחקר

- 15 בתי ספר ערביים (כיתות י"ב) ממקומות שונים בארץ:
- 6 בתי ספר מוסלמיים
- 9 בתי ספר נוצריים
- כניסה ראשונה לבתי הספר הייתה בחודשים נובמבר-דצמבר 2017.
- כניסה נוספת לכיתות התבצעה בחודשים אפריל-מאי – יוני 2018, כאשר התלמידים מילאו שנית את השאלונים.

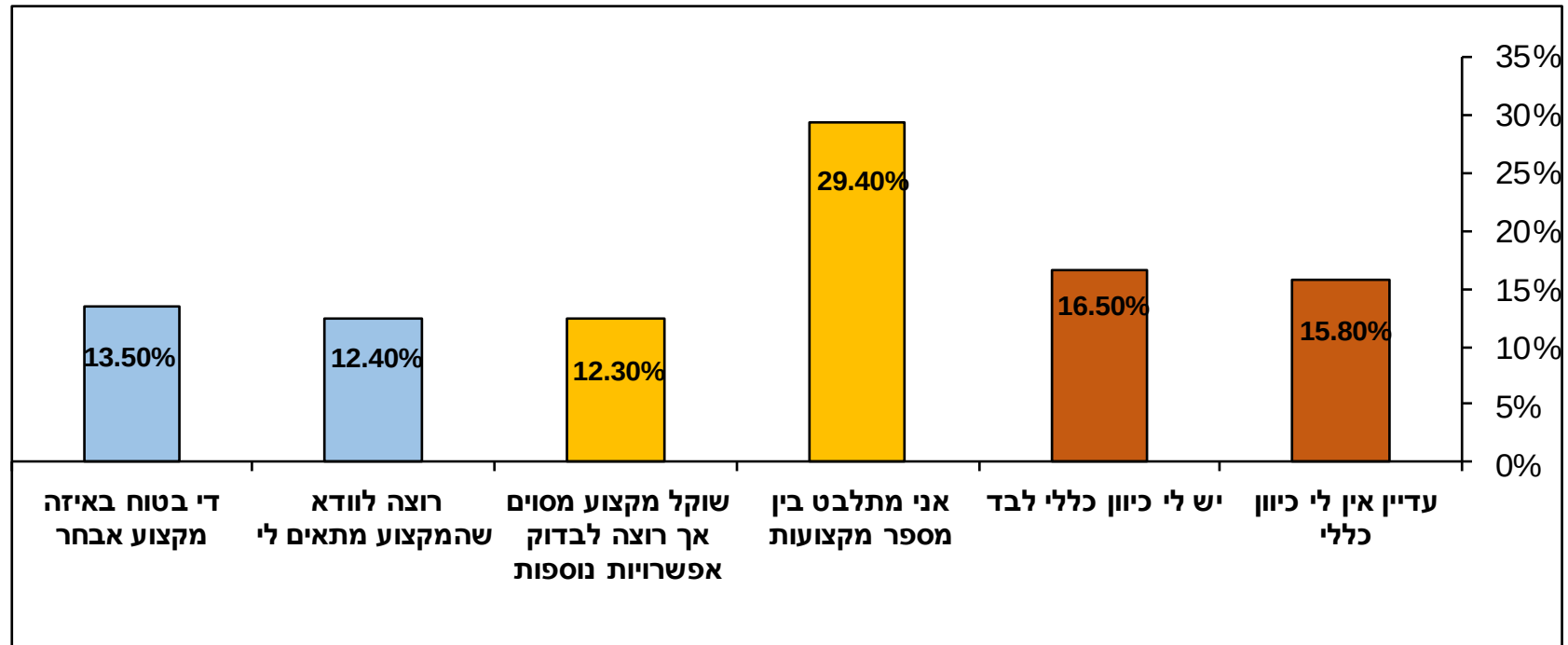
משתתפים

- 1175 תלמידי י"ב: 61% בנות.
- גיל ממוצע - 17 שנים (ס"ת 0.30).
- 785 (70%) מהתלמידים הם מוסלמים.

- בנות מדווחות שקשה להם לקבל החלטה לגבי בחירת תחום לימודים ומקצוע (ממוצע = 5.14, ס"ת 2.32) **יותר** מאשר הבנים (ממוצע = 4.55, ס"ת 2.25), $Cohen's d=0.27$.
- בנות מדווחות על רמות גבוהות **יותר של לחץ** הכרוך בקבלת ההחלטה בנוגע לבחירת מקצוע (ממוצע = 5.01, ס"ת 2.61) בהשוואה לבנים (ממוצע = 4.15, ס"ת 2.47), $Cohen's d=0.33$.

העברה ראשונה - תחילת שנה

סטטוס קבלת ההחלטה בתחילת שנה (N=1167)

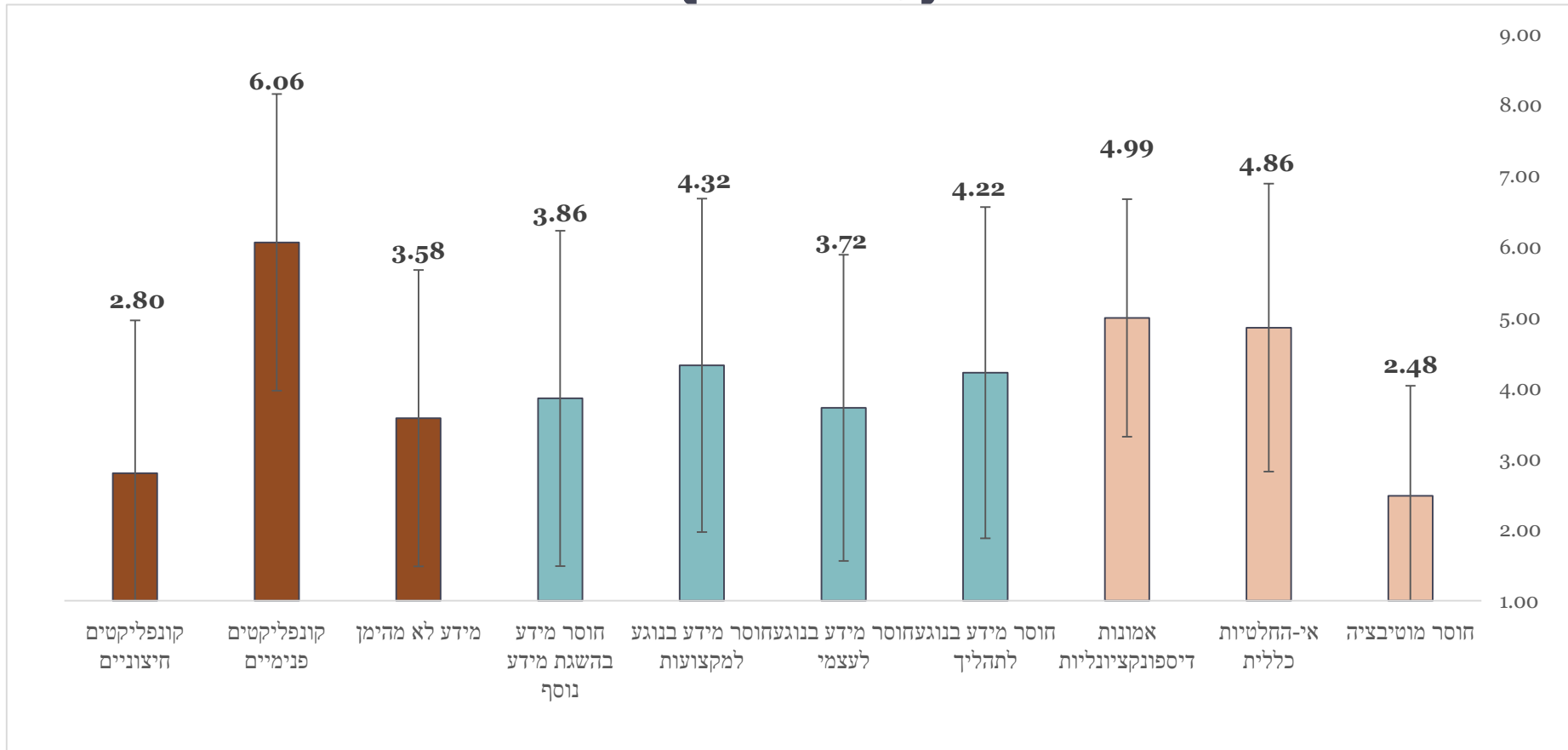

ניתן לאפיין את השלב בתהליך הבחירה שבו נמצאים התלמידים כ-
 "בתחילת הדרך" - 32%,
 "באמצע הדרך" - 42%,
 ו"לקראת קבלת החלטה" - 26%.

■ לא נמצאו הבדלים בין נוצרים למוסלמים בסטטוס החלטה.

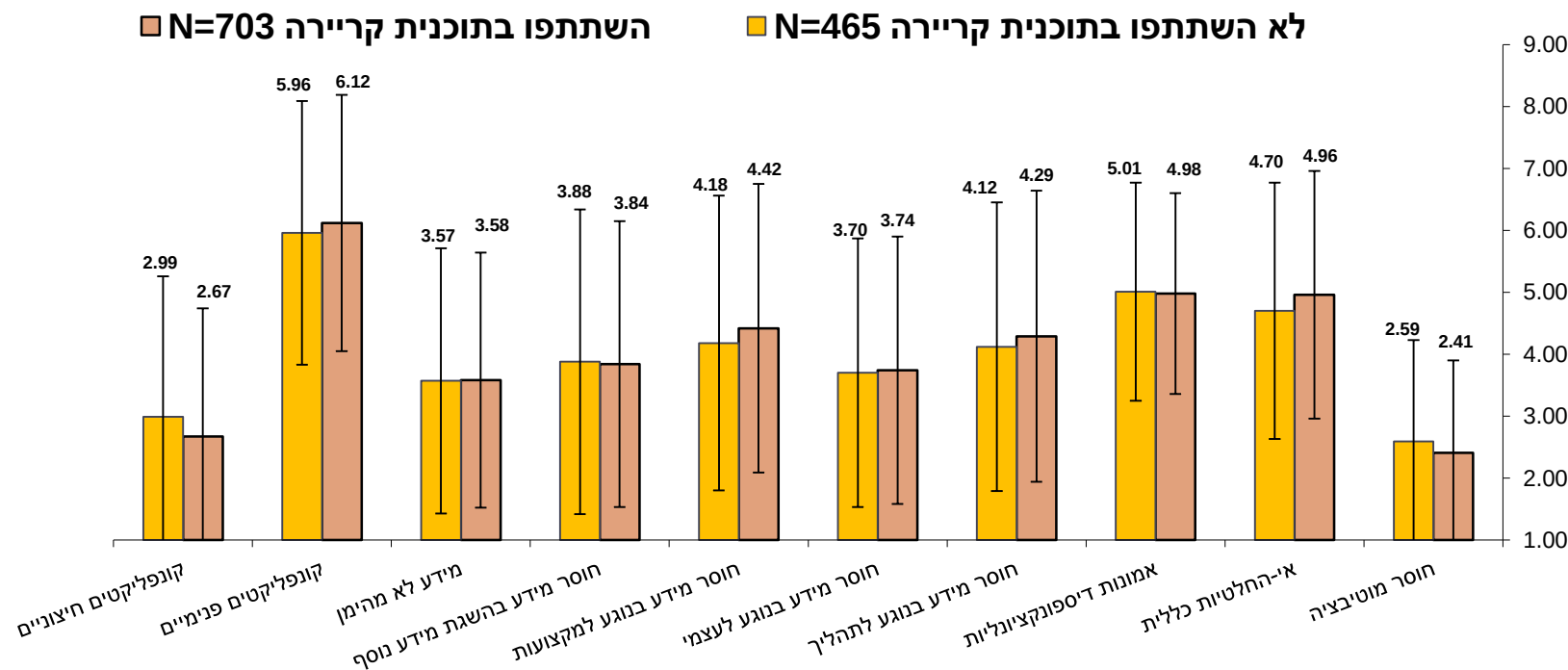
מוקדי קושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע בתחילת שנה

(N=1143)

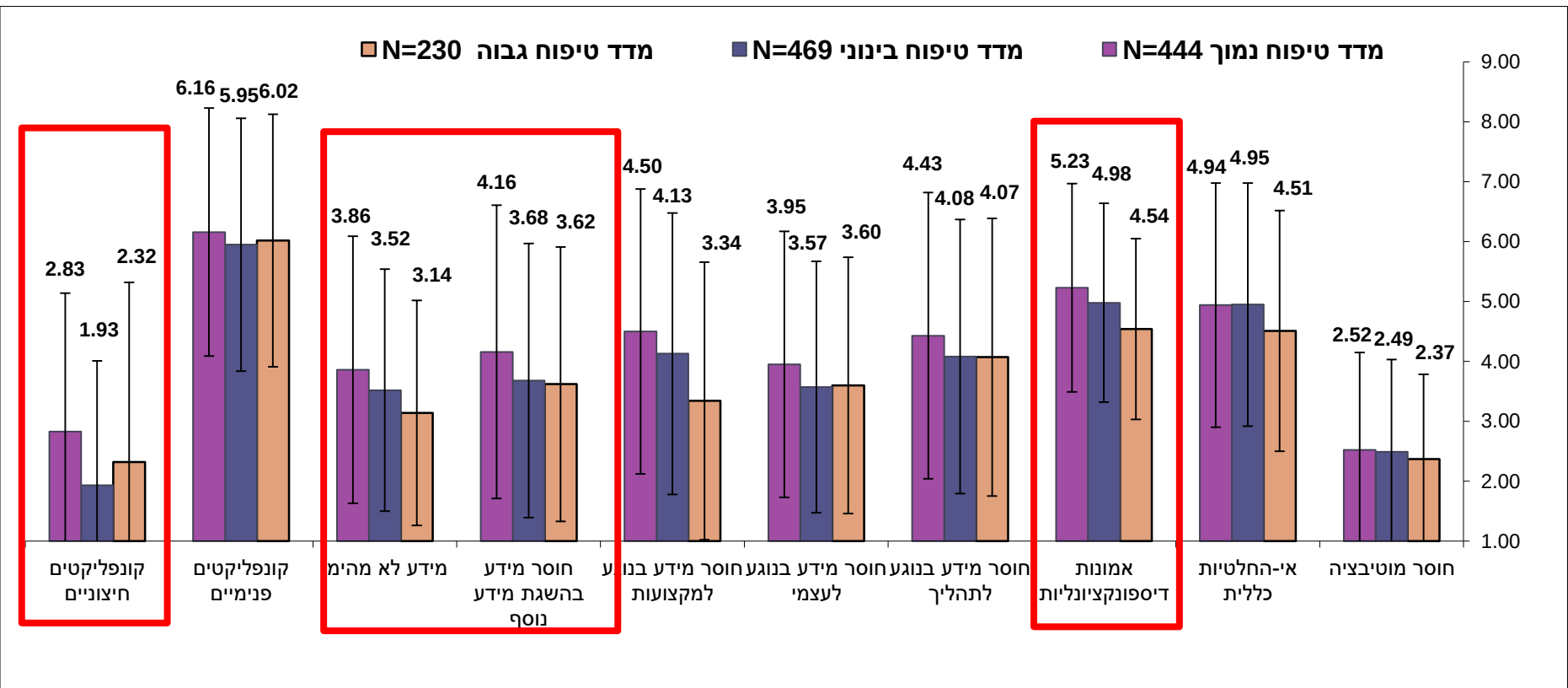
הקשיים הבולטים ביותר של התלמידים בדרך להחלטה קשורים לחוסר המוכנות שלהם לקבל החלטה, ביניהם: אי-החלטיות כללית, אמונות דיספונקציונליות (למשל, "יש מקצוע שהכניסה אליו תפתור את כל בעיותיי") וקונפליקטים פנימיים.

השוואה בין תלמידים שהשתתפו בתוכנית קריירה לבין אלה שלא השתתפו במוקדי קושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע בתחילת שנה (N=1143)

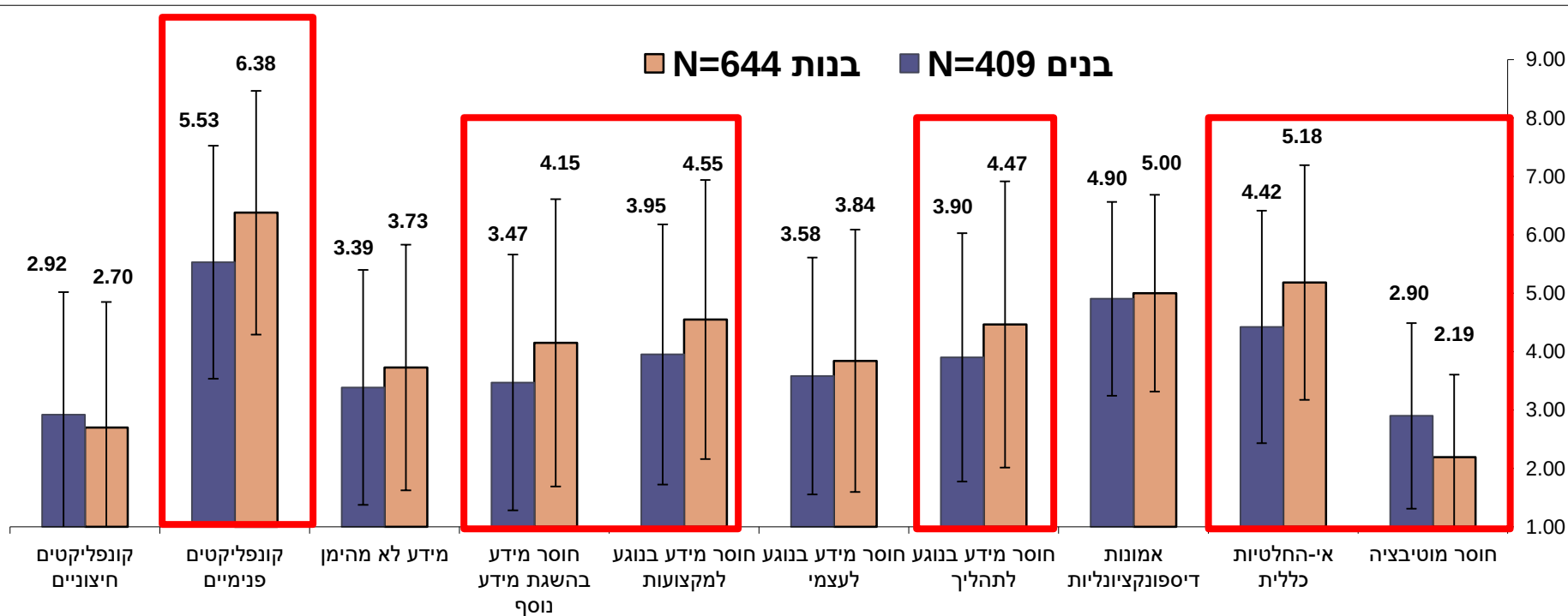
לא נמצאו הבדלים במוקדי הקושי בין בתי הספר שמשתתפים בתוכנית קריירה לבין אלו שלא

השוואה בין מדדי טיפוח במוקדי קושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע בתחילת שנה (N=1143)

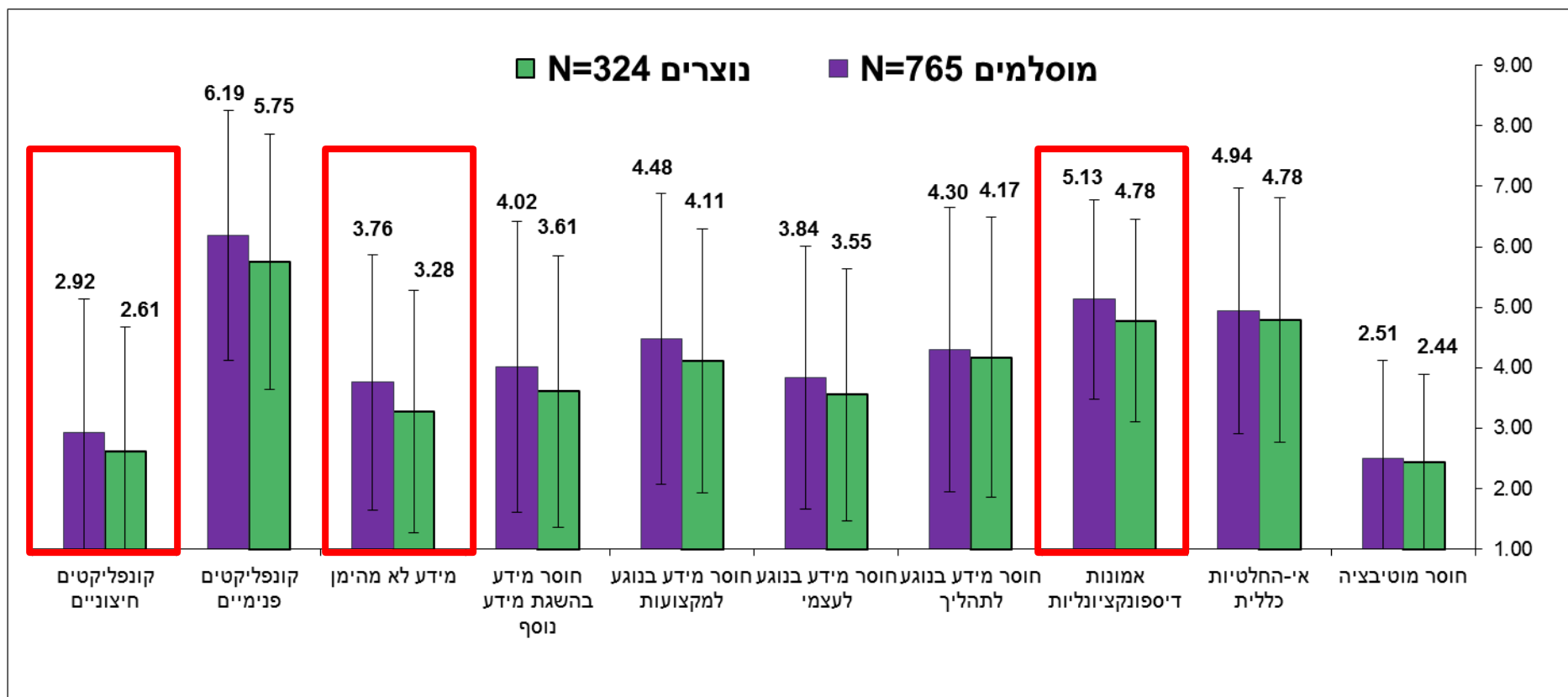
לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח גבוה יש פחות קשיים מאשר
לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח נמוך

הבדלים מגדריים במוקדי הקושי בבחירת מסלול לימודים/מקצוע בתחילת שנה

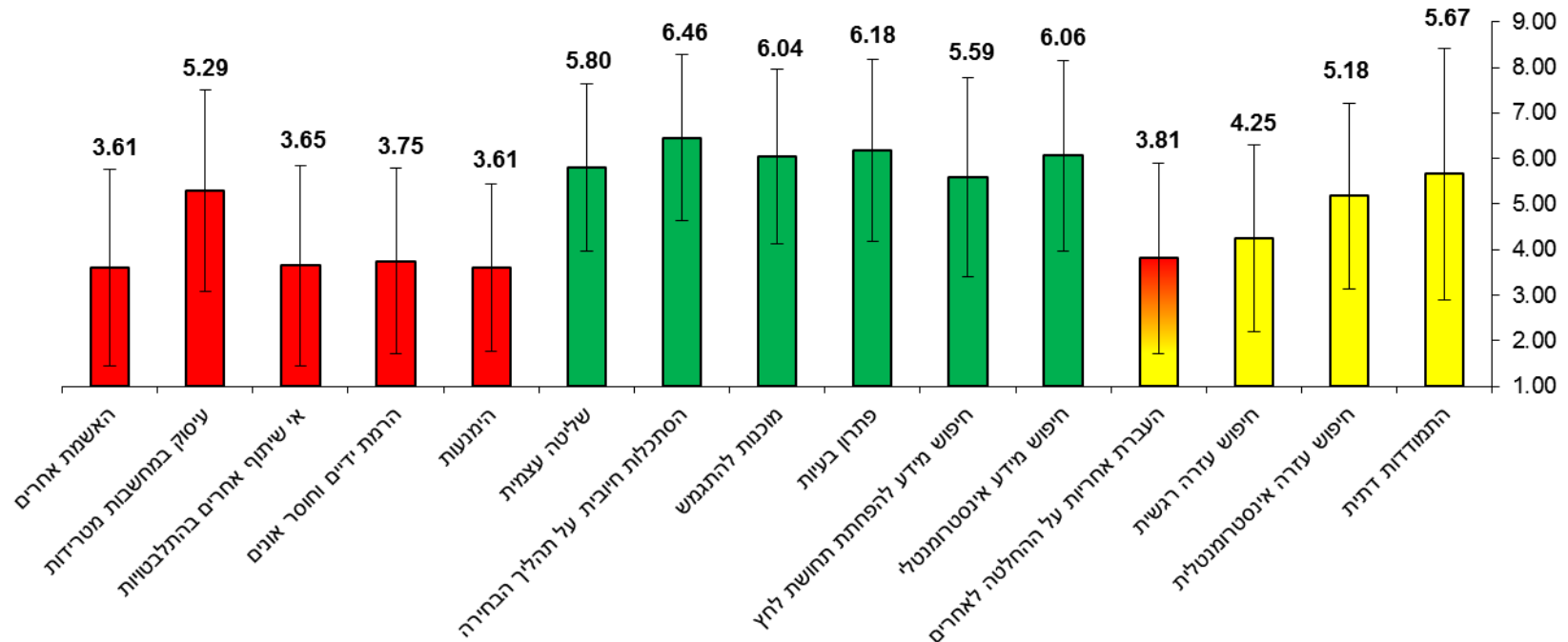
בנות מדווחות יותר על קשיים הקשורים לאי-החלטיות, חוסר מידע לגבי התהליך, לגבי מקצועות, ולגבי השגת מידע נוסף, וגם לגבי קונפליקטים פנימיים מאשר בנים, ואילו בנים מדווחים על יותר קשיים הקשורים לחוסר מוטיבציה מאשר בנות.

הבדלים דתיים במוקדי הקושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע בתחילת שנה

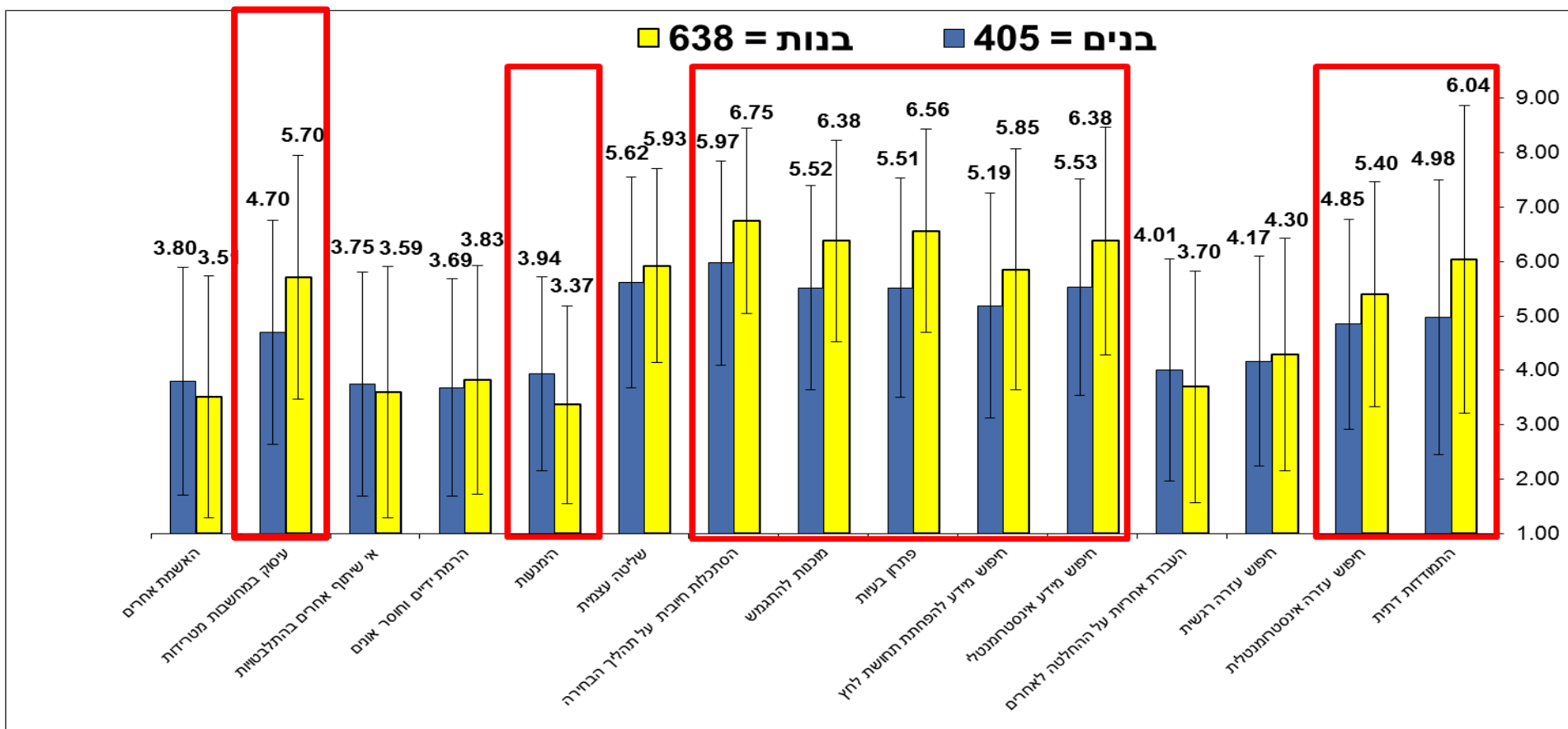
תלמידים מוסלמים מדווחים על יותר קשיים הקשורים לציפיות דיספונקציונליות, מידע לא מהימן וקונפליקטים חיצוניים מאשר נוצרים.

דרכי התמודדות עם הקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע בתחילת שנה (N=1133)

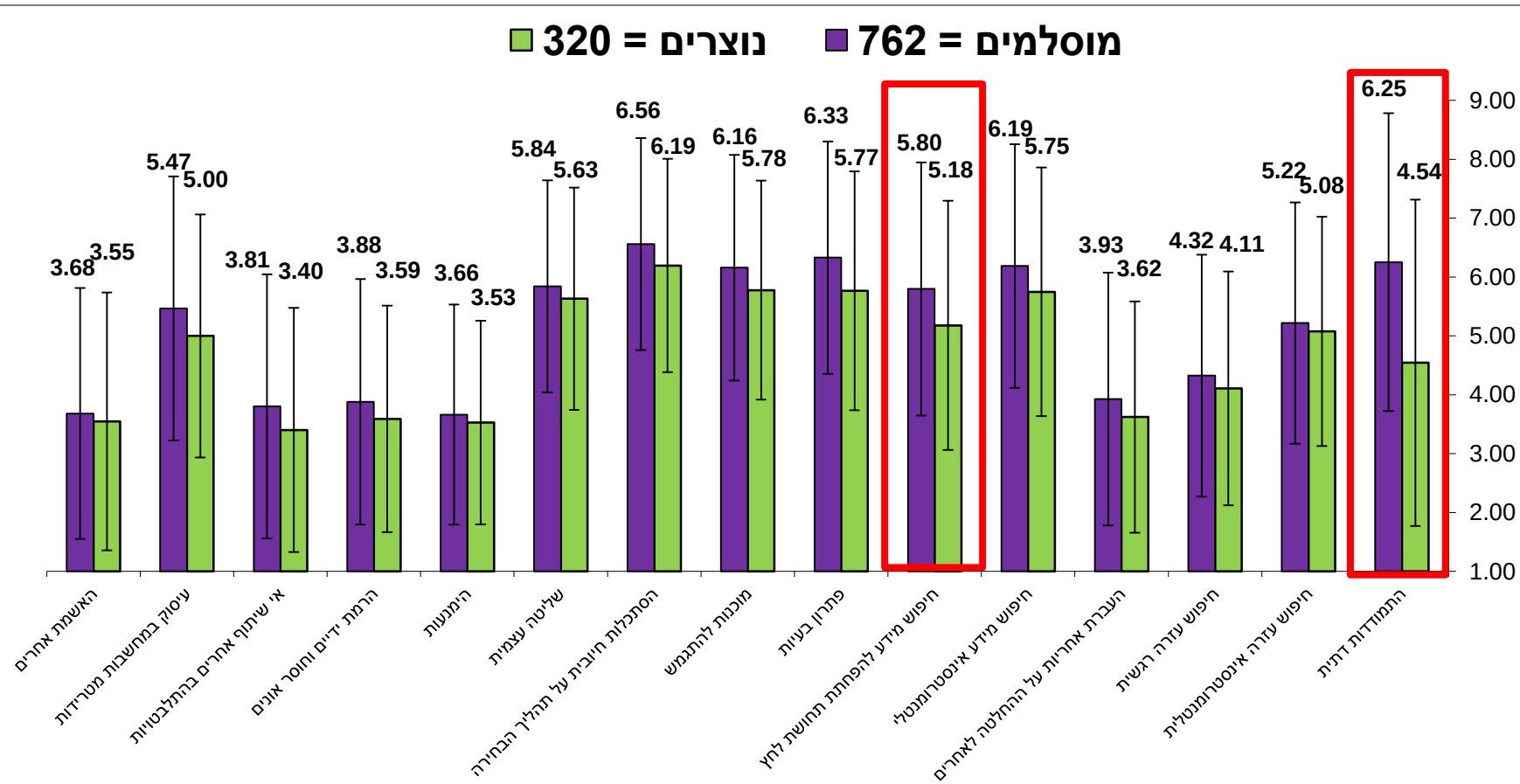
האסטרטגיות הבולטות ביותר להתמודד עם הקשיים הן **אסטרטגיות פרודוקטיביות**. מבין **האסטרטגיות הלא פרודוקטיביות** השכיחות בקרב התלמידים הן אסטרטגיית של **עיסוק במחשבות מטרידות** לגבי תהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע. מבין **האסטרטגיות של חיפוש סיוע** האסטרטגיה של **התמודדות דתית** היתה השכיחה ביותר.

הבדלים מגדריים בדרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע בתחילת שנה

בנים משתמשים יותר מאשר בנות בדרך התמודדות של הימנעות, בשאר האסטרטגיות שבהן נמצא הבדל מובהק - בנות משתמשות בהן יותר מאשר בנים.

הבדלים דתיים בדרכי התמודדות עם הקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע בתחילת שנה

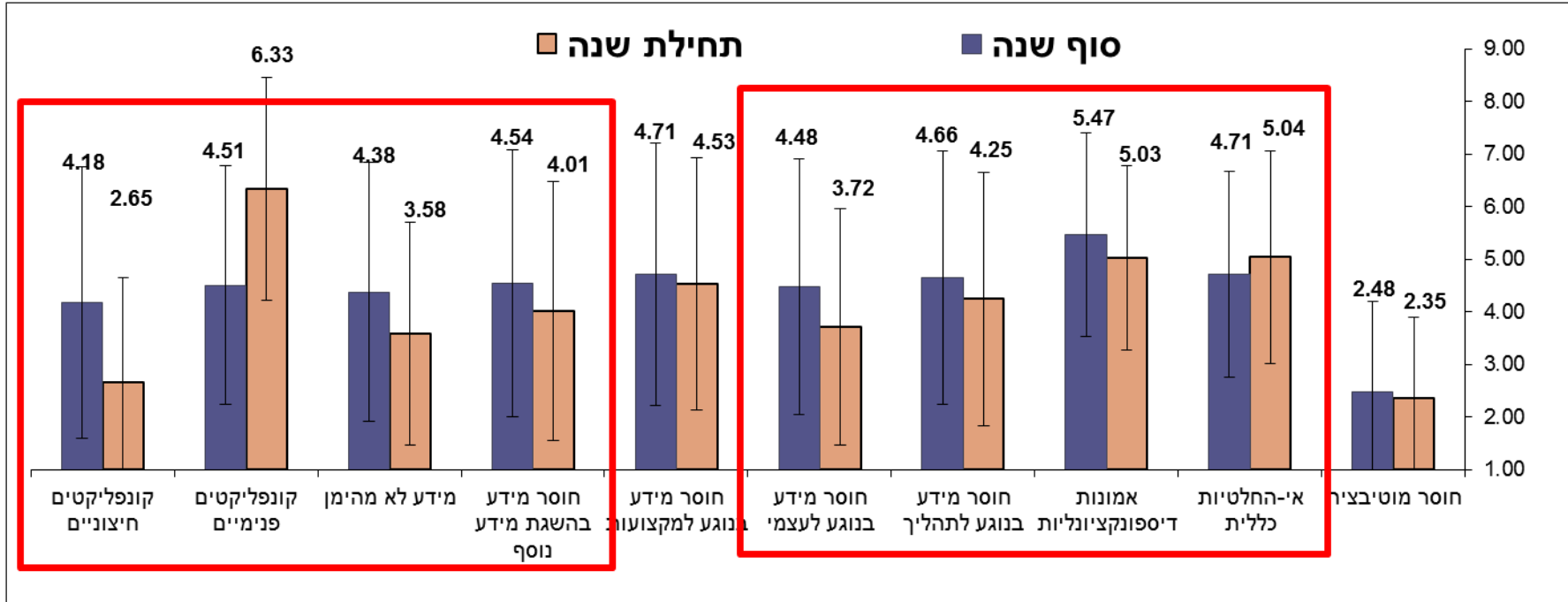
מוסלמים משתמשים בדרך התמודדות דתית וחופש מידע להפחתת הלחץ יותר מאשר נוצרים.

העברה שנייה - סוף שנה

משתתפים

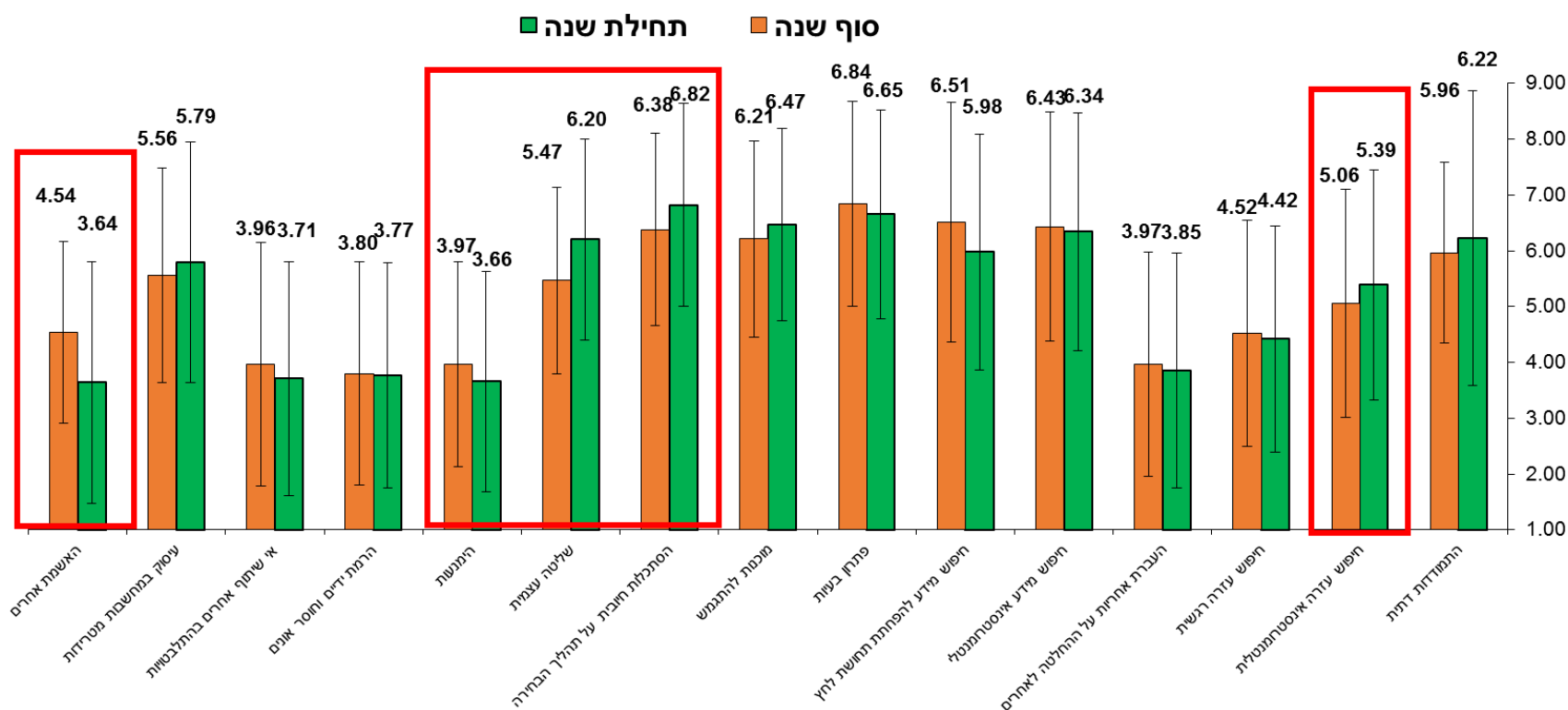
- בהעברה השנייה נאספו 450 שאלונים, מתוכם 257 תלמידים מילאו אותו גם בתחילת השנה (71% בנות, 83% מוסלמים).
- לא נמצא הבדל מובהק בשכיחות בנים ובנות בין נוצרים ומוסלמים $\chi^2(1,241)=.17, p=.68$. בקרב לתלמידים נוצרים 68% היו בנות ו 32% בנים, ואילו בקרב מוסלמים 72% היו בנות ו 28% היו בנים.

קשיים בבחירת מסלול לימודים/מקצוע: השוואה בין תחילת השנה לסופה

- אי החלטיות כללית וקונפליקטים פנימיים פחתו לקראת סוף שנה.
- ציפיות דיספונקציונליות, חוסר מידע לגבי תהליך הבחירה, חוסר מידע על עצמי, חוסר מידע לגבי השגת מידע נוסף, מידע לא מהימן, וקונפליקטים חיצוניים עלו לקראת סוף שנה.

דרכי התמודדות עם הקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע: השוואה בין תחילת השנה לסופה

שהיה שינוי ב-5 דרכי התמודדות:

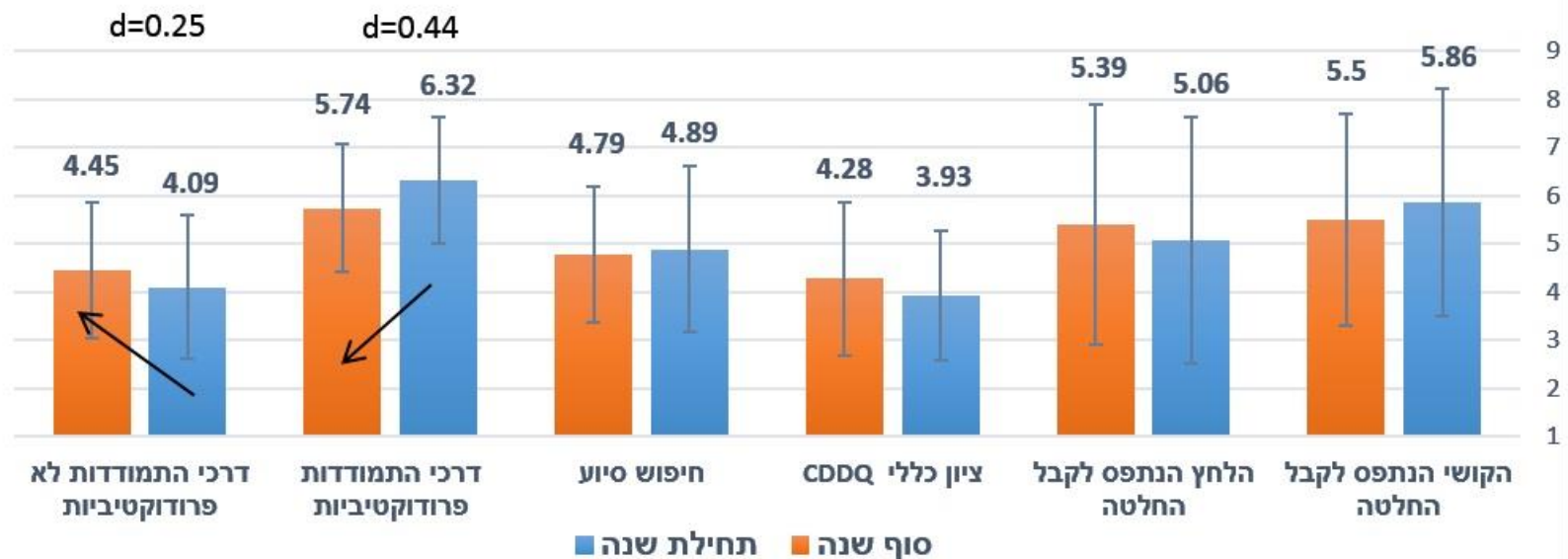
- השימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות פחת (חיפוש עזרה אינסטרומנטלית, הסתכלות חיובית על התהליך ושליטה עצמית)
- השימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות עלה (הימנעות והאשמת אחרים).

ניבוי התקדמות בתהליך הבחירה וירידה בקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע

כדי לבחון האם דרכי התמודדות בתחילת השנה מנבאות את התקדמות בתהליך ההחלטה והירידה בקשיים, בוצעו רגרסיות לינאריות. נמצא שרק פחות שימוש **בדרכי ההתמודדות לא פרודוקטיביות** בתחילת השנה מנבא סטטוס קבלת החלטה מתקדם יותר ($\beta = -.15$) וירידה בקשיים בקבלת ההחלטה בסוף השנה ($\beta = .26$).

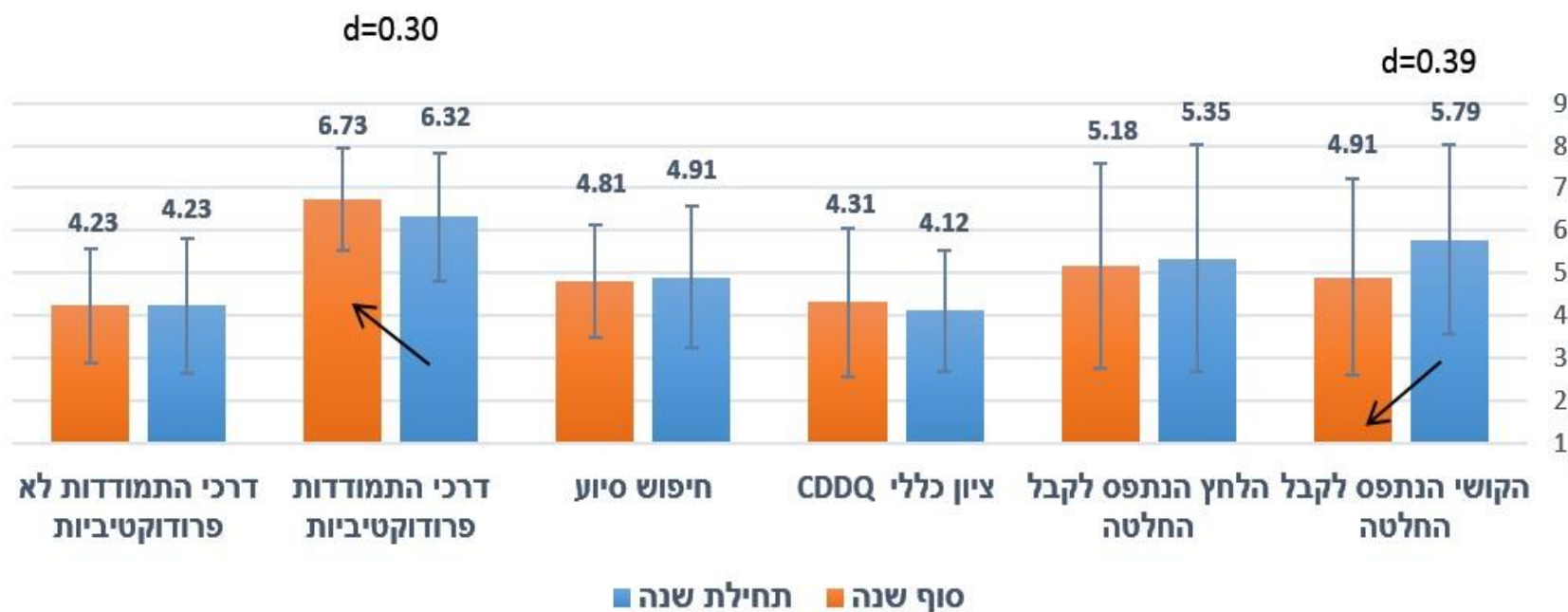
סטטוס קבלת ההחלטה

תלמידים ללא שינוי בהחלטה-עדיין לא החליטו (N=66)

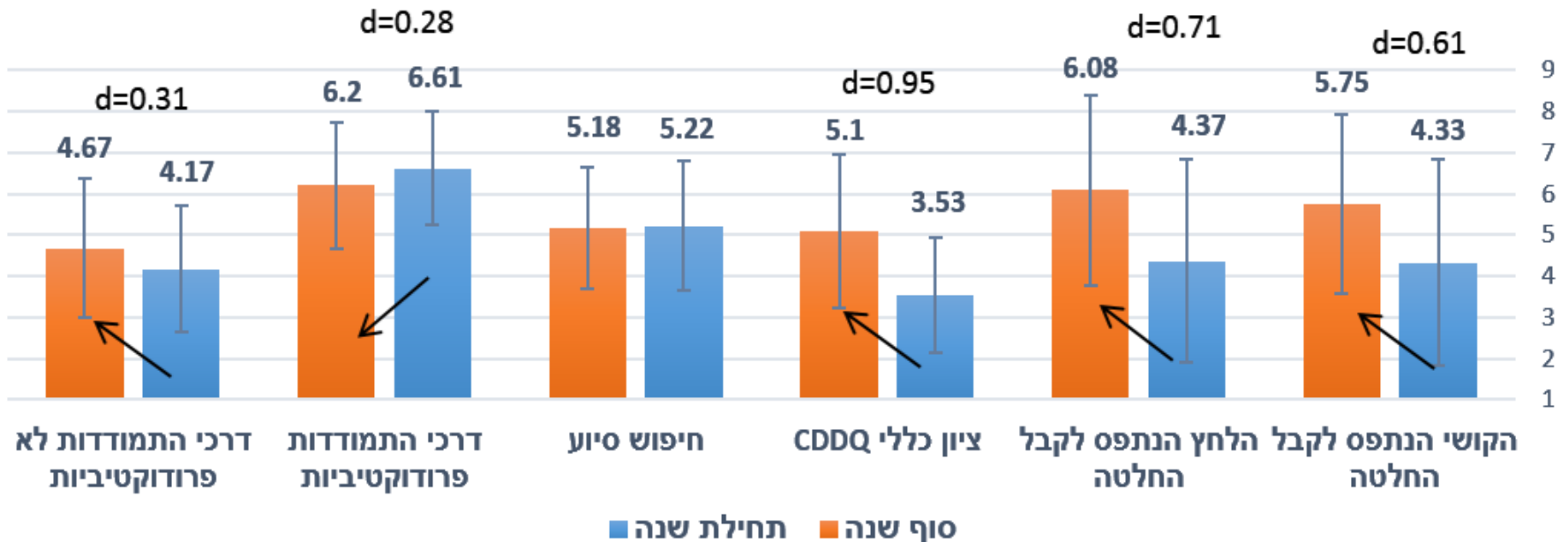
בקרב תלמידים שלא היה שינוי בסטטוס ההחלטה והם נשארו ללא החלטה הייתה ירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות ועליה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות.

תלמידים שהתקדמו בתהליך ההחלטה (N=115)

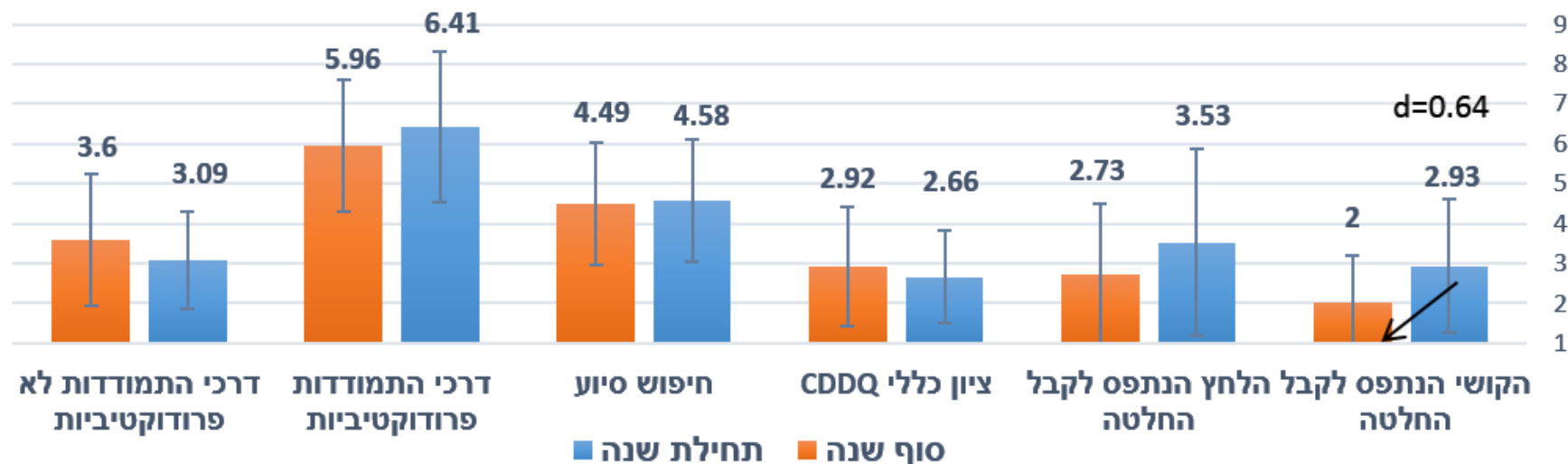
בקרב תלמידים שהתקדמו בסטטוס ההחלטה הייתה ירידה בתחושת הקושי לקבל החלטה ועליה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות.

תלמידים שנסוגו בהחלטה (N=61)

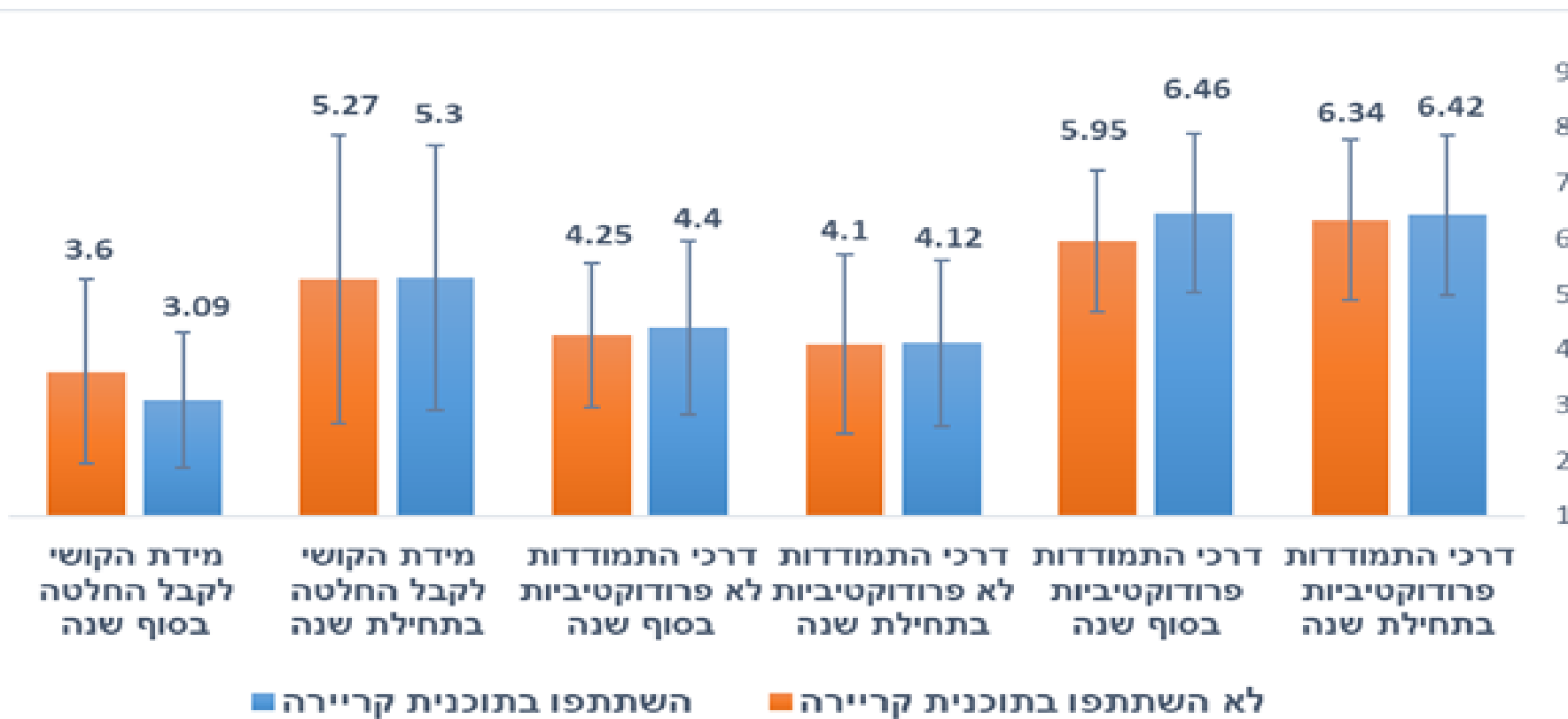
בקרב תלמידים שנסוגו בהחלטה הייתה עליה בתחושת הקושי לקבל החלטה, עליה ברמת הלחץ הכרוך בהחלטה, עליה במידת הקושי המדווח, ירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות, ועליה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות.

תלמידים ללא שינוי בהחלטה- נשארו עם החלטה (N=15)

בקרב תלמידים שנשארו עם החלטה הייתה רק ירידה בתחושת הקושי לקבל החלטה. בשאר המשתנים לא היה שינוי.

השתתפות בתוכנית קריירה

לא נמצאו הבדלים מובהקים בשינוי מתחילת השנה לבין סופה בקושי לקבל החלטה ובדרכי התמודדות עם הקשיים, בין משתתפים בתוכנית קריירה לבין אלה שלא השתתפו

מסקנות

- בנות ערביות (מוסלמיות ונוצריות) מדווחות על רמות גבוהות יותר של קושי ולחץ הכרוכים בתהליך קבלת ההחלטה בהשוואה לבנים ערבים (מוסלמים ונוצרים).
- ניתן לאפיין את השלב בתהליך הבחירה שבו נמצאים כלל התלמידים הערבים בתחילת שנת הלימודים כ-"בתחילת הדרך" – 33%, "באמצע הדרך" – 41%, ו"לקראת קבלת החלטה" – 26%.
- הקשיים הבולטים ביותר של התלמידים בדרך להחלטה קשורים **לחוסר המוכנות** שלהם לקבל החלטה, ביניהם: אי-החלטיות כללית ואמונות דיספונקציונאליות (למשל, "יש רק מקצוע אחד בעולם המתאים לי").
- האסטרטגיות הבולטות ביותר של תלמידים ערבים להתמודד עם הקשיים הן אסטרטגיות פרודוקטיביות. מבין האסטרטגיות הלא-פרודוקטיביות השכיחות בקרב התלמידים נמצאת עיסוק במחשבות מטרידות לגבי תהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע (למשל, חשיבה כל הזמן רק על החסרונות של המקצוע). מבין האסטרטגיות של חיפוש סיוע האסטרטגיה של התמודדות דתית שכיחה מאוד.

מסקנות (המשך)

- פחות שימוש בדרכי התמודדות לא-פרודוקטיביות בתחילת השנה
מנבא את ההתקדמות בסטטוס קבלת ההחלטה בסוף השנה ופחות
קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע.
- למרות שהתלמידים משתמשים באופן תדיר באסטרטגיה של
התמודדות דתית (במיוחד בנות ומוסלמים), דרך התמודדות זו לא
מנבאת את ההתקדמות בסטטוס קבלת ההחלטה והירידה בקשיים
בקבלת ההחלטה בסוף השנה.

מסקנות (המשך)

- נמצא ש 45% מהתלמידים התקדמו בסטטוס קבלת ההחלטה במהלך השנה, אצל 25% מהתלמידים לא היה שינוי בסטטוס קבלת ההחלטה והם נשארו ללא החלטה, 24% מהתלמידים נסוגו בסטטוס ההחלטה, ו-6% אחוז נשארו עם ההחלטה.
- בקרב אלה שהתקדמו בסטטוס ההחלטה הייתה עליה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות.
- בקרב אלה שנסוגו בהחלטה ואלה שלא היה שינוי בסטטוס ההחלטה (נשארו ללא החלטה) הייתה עליה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות וירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות.
- בקרב אלה שנשארו עם החלטה לא היה שינוי בדרכי התמודדות.

השלכות לייעוץ

- בעוד ש**דרכי התמודדות לא פרודוקטיביות** הן אכן לא יעילות (מנבאות יותר קשיי ההחלטה וגם מעכבות את התלמיד בתהליך הבחירה), לא ניתן לקבוע חד-משמעי את מידת יעילותן של דרכי התמודדות פרודוקטיביות.
- לכן בתהליך הייעוצי מומלץ ללמד את התלמידים טכניקות להפחתת השימוש באסטרטגיות לא פרודוקטיביות (ולא רק לעבוד על העצמת הטכניקות הפרודוקטיביות, כמו חיפוש מידע, פתרון בעיות וכו').

לסיכום - מה המחקר מחדש?

תרומה תיאורטית

- בחינת מודל ההתמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע המותאם בהקשר התרבותי הספציפי של התלמידים מהחברה הערבית בישראל.

תרומה יישומית

- תרומה לפיתוחן של התערבויות חינוכיות דיפרנציאליות לחיזוק כישורי ההתמודדות של צעירים בני החברה הערבית עם האתגר של בחירת תחום לימודים ומקצוע.